

Uruş ýyllarynyň gelinleri

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Medisina

написано kitapcy | 23 января, 2025

Uruş ýyllarynyň gelinleri URUŞ ÝYLLARYNYŇ GELINLERI

• Ýar sarpasyny saklan Geňlik daýza hakda söhbet

Geňlik daýzany men uruş weteranlarynyň, inwalidleriniň etrap möçberinde geçirilýän ýygmanyşyklarynda häli-şindi görerdim. Çünki Geňlik daýza şol ýygmanyşyklara geçen uruşdan dolanyp gelip bilmedik esgeriň maşgalasy hökmünde çagyrylýardy.

Türkmen zenanlaryna mahsus häsiýetleriň ählisi Geňlik daýzada jemlenipdir. Her gezek ony görenimde bir akyldar kişiniň: "Utanjaňlyk türkmen zenanlarynyň görküdir, gозelligidir" diýip, aýdanlary güpbe ýadyma düşerdi. Geňlik daýza ýygnanyşyklarda gabagyny galdyрман şol bir nokada seredip, agyr oýa batar oturardy. Gam-gussa, tukatlyk onuň ýüzüni gaplap alardy. Hakydasynda köňül beren söwer ýary baradaky pikirleriň at çapýandygyny onuň ýüz keşbinden hem aňmak bolýardy. Ýygnanyşyklarda uruş weteranlarynyň deňinde Geňlik daýza-da sowgatlar gowşurylýardy. Ol gadyr bilen hödürlenen sowgady kabul edip, ony maňlaýyna sylp eda bilen ornuna geçerdi. Soň uruş zerarly özünden aýra düşen ýanyoldaşyny ýatlap, gözünüň ýaşyny ýaglygynyň ujy bilen gaýta-gaýta süpürerdi. Bu görnüşi kesesinden synlan her bir ynsanyň ýüregi elenýärdi, gyýýlýardy.

Belli türkmen şahyry Berdinazar Hudaýnazarow geçen urşuň ynsan ýüreklere salan ýarasyny:

Dört ýyl...

Dört ýyl...

Gör, seň näçe günüň bar?

Eziz ýurdum, solan näçe gülüň bar?

Gözde ýaşy henize çen kepmedik,

Ýöne ýow günýnde dyzyn epmedik,

Ýüregi ýaraly näçe duluň bar?!

– diýen setirlerde beýan edipdir. Hawa, uruş zerarly gözde ýaşy henize deňiç kepmedik türkmen zenanlarynyň biri bolan Geňlik daýza ilkinji söýgä baky wepalylylygyň ajaýyp nusgasyny görkezip, ýar sarpasyny saklaýar. Uruş ýyllarynyň gelnini Esenguly etrabynyň halky tä ölýänça juda hormatlap gezdi. Geňlik daýzanyň synyk göwnüne söýget, ýaraly ýüregine teselli bermek maksady bilen onuň öýüne baranymyzda, adamlara mähirli garaýşy özünde jemläň Geňlik daýza bizi diýsen gadyrly garşylapdy. Uruş ýyllarynyň serwi boýly gelniniň ýüzleri ýygýrt atypdyr, saçlary çalarypdyr. Biziň baran günümüz ol 75 ýaşapdy (1996). Gözüniň ýaşyny sylp, geçen günleriň ýumagyny

çöşläp ugrady.

...1942-nji ýylyň 14-nji maý günü hiç wagt ýadyndan çykmaz. Zoguny çalyň gelýän otly Bäherdeniň wokzalynda saklandy. Şol gün ýanyoldaşym Hajymämmed fronta ugraýardy. Onuň bilen bary-ýogy baş-alty ýyl ýaşasypdyk. Gözümiň görejine deňeýän goşa gumry deýin iki çagamz bolupdy. Uluja oglum Hakytuwak baş ýaşyna gidipdi. Men balamyň elinden tutup wokzala baryardym. Hajymämmed bolsa körpejämiz Baýramdurdyny gujagyna alyp, onuň taýly ýañagyndan ogşayardy.

– Hajytuwak, ynha okuwa bararsyň. Köp okagyn. Ejeňe azar berme. Bolýarmy? – diýip, ony hem wagt-wagt gujagyna alýardy. Otly ugraýanlygyny ygılan edýän zoguny çaldy.

– Geňlik, çagalary hor etme. Nesip bolsa, ýeňiş bilen gaýdyp geleris. mümkinçilik bolsa, kömegimi ýetirerin. Maňa garaşyň, Geňlik! – diýip, çagalaryny gezekli-gezegine gujagyna aldy. Soňra çalasyňlyk bilen otla mündi. Otly ýola düşdi. Meniň bir elimden Hajytuwak tutup durdy. Gujagyma bolsa körpäm Baýramdurdyjygy alypdym. Hajymämmed ellerini salgap biziň bilen hoşlaşýardy. Hajytuwak oglum hem eljagazlaryny galgadýardy. Otly gözden ýitip gitdi. Men bolaa edil doňa ýaly, bir ýerde butnaman durupdyryn.

– Ýigitler, ynha, ýeňiş bilen sag-aman gaýdyp geler! Gamlanma, gelnim. Indi öýüňe gaýt, balam! – diýip, goja demir ýolçy maňa ýüzlendi. Şondan soň özümi elime alyp ýaşayan öýüme dolandym. Aýy aýrallyk meni basmarlaýardy. Öýe sygmaýardym. Şol günüň ertesi, 15-nji maýda goş-golamymy alyp, yzyma iki çagamy tirkäp, aglaý-aglaý Esengula gaýtdym – diýip, Geňlik daýza uludan demini alypdy.

– Siz Bäherdene näme üçin barypdyňyz? – diýip, men soragly nazarymy oňa gönükdiripdim.

– Men Hajymämmed bilen 1935-nji ýylda durmuş gurupdym. Hajymämmed irki döwürde bilim alypdy. Soňra Aşgabatda okapdy. Düşünjeli, düşbi ýigitdi. Ol Esenguly raýon alyjylar jemgyýeti açylan badyna onuň baş buhgalteri bolup işleýärdi. Irki ýyllarda hasap-hesipden örän oňat baş çykarýardy. Şol döwürde kadr ýetmezçiligi zerarly, sowatly hasabat işgärleri islendik

raýona, şähere geçirýärdiler. 1941-nji ýylda Hajymämmedi Bäherdeniň alyjylar soýuzynyň baş buhgalterligi wezipesine işe geçirdiler. Şol ýerde bir ýyldan gowrak işländen soň, fronta gitdi. Hajymämmedet yzyny üzmän hat ýazardy. Uruş ýyllarynyň esger hatyny size görkezäýeýin – diýip, Geňlik daýza içki otagdan bir bölek mata dolangy hatlaryň toplumyny getiripdi. Emaý bilen saklanan üç burçly esger hatlarynyň toplumu biziň ünsümizi özüne çekipdi. Hatlaryň her biri diýseň oňat sünnälenip ýazylypdy. Olaryň ählisi meýdan poçtasynyň üsti bilen iberilipdir. Hatlar häzirki türkmen elipbiýinde ýazylypdyr. Esger Hajymämmedet Gurbanow öz hatynyň her bir setirine, sözüne Geňlik gelnine we perzentlerine söýgüsini, mährini siňdiripdir. Esger hatlaryny aýratyn üns bilen gözden geçirenimde: "Geňlik! Men seniň işe ýerleşeniňe garşy däl. Ýöne ýönekeý taýmyl bilen deňizde ýüzüp, Krasnowodsk şäherine ýag, peýnir äkitmek aýal adama kyn düşmezmi?" diýen jümläni okap, köp manyly ýagdaýda Geňlik daýza seredipdim.

– Dogry, ilki Esenguly posýologyndaky "Süýtpeýnirtrestiň" sklad müdiri bolup işe ýerleşipdim. Önümleri kiçi göwrümlü gämiler bilen deňziň suw ýoly arkaly Krasnowodskä äkitmeli bolýardyk. İş ýeňil däl. İşe ýerleşenligimi Hajymämmede hat arkaly aýdypdym. Hyýalymda-oýumda Hajymämmedet meniň bilen hemişe bile gezip ýören ýalydy. Göwnüme bolmasa, şol kärhana işe ýerleşenimi ol kyn gören ýalydy. Sebäbi ony nägile etmäge meniň hiç hili hakym ýokdy. Bir gün trestiň direktorynyň ýanyna baryp, işden boşatmagyny soradym. "Ýalňyşýarsyň, Geňlik. İşle. Bu iş her kese ýetdirip durmaýar. Eli egrilik edeňok. Halal işleýärsiň. İşle, aýal dogan!" diýip, direktor ýalbardy. Etmedim, Skladyň müdirligi wezipesini tabşyrdym. Ýüküm ýeňlän ýaly boldy. Öz ýanymdan ýanyoldaşym Hajymämmediň ynamyny ödän hasap etdim. Soň Esengulydaky merkezi keselhana sanitarka bolup işe geçdim. Ýerli ilat meni keselhanada göbege hökmünde tanaýardylar. Çünki men hemişe göbegeneleriň ýanynda bolup, olaryň hünärini hem öwrenip gidipdim. Şeýlelikde, 37 ýyl keselhanada işläp, adamlara hyzmat etdim – diýip, Geňlik daýza sözüne dyngy berdi.

Men üç burçly esger hatynyň ýene biriniň gatlaryny

agtaryşdyrýaryn. Ony sesli okaýaryn.

"Hatý Saratow şäherindäki harby gospitaldan ýazýaryn. Söweş operasiýasynda iki aýagyma-da bir wagtda duşman oky degdi. Süňke zeper ýetmändir. Etiň içinde gülle bar. Eli ýeňil wraçlar ýarany tiz bejerip biljekdiklerini aýdýarlar. Ýene-de söweşe gireris. Hajytuwak oglum her gije düýşüme girýär. Jany sagmy? Dogryňyzy aýdyň! Size kömek bolsun diýip pul iberipdim. Aldyňyzmy?"

Hatyň şu ýerine ýetenimde Geňlik daýza benim sözümü bölüpdi:

– Biz özara alyşýan hatymyzda birek-birekden hiç bir zady gizlemän aýdýardyk. Ikinji çagam Baýramdurdynyň aradan çykanlygyny ona ýazypdym. Hajymämmet fronta ugranda mümkinçiligini tapsa, pul kömegini iberip durjagyny aýdypdy. Ol hemişe-de sözüne ygrarlydy. Bu gezegem sözünde tapyldy. Häli-şindi, az bolsa-da, pul kömegi bilen bizi goldady – diýip, Geňlik daýza esgeriň bu hatyna hem giňişleýin düşündiriş beripdi.

– Ýalňyz oglum Hajytuwak ösdi, ulaldy. Edil dädese ýaly okuwa-bilime höwesli boldy. Medisina uçilişesini irki ýyllarda üstünlikli tamamlady. Ol feldşer bolup, merkezi keselhanada işleýär. Hakytuwak öz asylly hünäri bilen uly ile ýagşylyk etmekligi maksat edinipdi. Ol häzir adamlaryň saglygyny goraýar – diýip, Geňlik daýza gürrüňiniň üstüni ýetiripdiol soňra ýene-de front ýyllarynyň öz durmuşy bilen baglanyşykly wakalaryny hakydasyna getiripdi.

– Şol ýyllarda psýologymyzda Annameret atly yetginjek poçyalýon bolup işleýärdi. Ol her gezekde maňa esger hatyny gowşurýardy. Aýallaryň arasynda iň köp hat alýan özümdim. Birdenkä hat gelmesi kesildi. Ýüregime howsala düşdi. Çünki Hajymämmet diri bolsa, hat ýazaýmalydy. 1944-nji ýylyň 9-njy fewral günü bolsa gerek. Hajymämmediň heläk bolanlygy barada aýy habar geldi. Ynanmadyk. Şol ýylyň 18-nji martynda onuň özünden pul kömegi geldi. Uruş uruş bolýar. Düşnüksizlik zerarly azara galdyk. Umytly ýagdaýda Hajymämmede garaşdyk. Şondan soň gyzyletrekli esger frontdan gelipdir. Ol

Hajymämmedi görenligiji aýdypdyr. Aýagymy süýräp Gyzyletrege gitdim. Ýöne ol Hajymämmedi görmänligini aýtdy. Şeýle waka soňam iki gezek gaýtalandy. Gördüm-bildim ýok. Häzirem şol garaşyp ýörşümdir – diýip, Geňlik daýza özüniň gürrüňiji jemläpdi

ÄR-AÝAL MUKADDES MAŞGALA OJAGYNYŇ SARSMAZ SÜTÜNLERIDIR. ŞOL SÜTÜNLER HEMIŞE BIRI-BIRINE SÖÝGET BOLMALYDYR. SÖÝGI ~ MUNUŇ ÖZI ŞOL IKI SÜTÜNIŇ ARASYNDAKY YNANYŞMAKDYR, AGZYBIRLIKLI ÝAŞAÝYŞDYR. KYN IŞLER BAŞA DÜŞENDE-DE, ÄR-AÝALYŇ BAŞKY SÖÝGÄ WEPALYLYGYNDAN, YGRARYNDAN, ÄHTINDEN DÄNMÄGE BIRJIGEM HAKY ÝOKDUR. Hut şonuň üçinem, türkmen ilimiz söýgüsine wepaly, sözüne ygrarly uruş ýyllarynyň gelinlerine guwanmaga, buýsanmaga doly haklydyr. Häzirki ýaş gelin-gyzlarymyz öz mertebelerini, ahlaklaryny uruş ýyllarynyň şol merdana gelinlerine meňzetmäge çalyşmalydyr.

Baýramgeldi GURBANOW.

[Surat: Daňatar Çaryýew / «Uruş ýyllary» Edebi makalalar](#)